494.3
54

یازو اورنەکلری

ایکنچی طبعی

جغاروچی: حسن علی.

اورنبورغده «وقت» مطبعەسی.

ТИПОГРАФІЯ ГАЗ. „ВАКТЪ“ ВЪ ОРЕНБУРГѢ.
1913.

Проверено
1949 г.

ПРОВЕРЕНО
2006 г.

4(С)Т:652.1

494.3
54

يازو اورنه‌كلرى

ایکنچی طبعی

جیغاروچی: حسن علی .

Т. С. С. Р.
ЦЕНТРАЛЬНАЯ
Восточная Библиотека Музея
2160

اورنبورغده « وقت » مطبعه‌سی .

ТИПОГРАФІЯ ГАЗ. „ВАКТЪ" ВЪ ОРЕНБУРГѢ.
1913.

٨٢٧

«وقت» نشریاتی

معلم و معلمەلر دقتنه.

I

مکتب ایشگن یاڭیغنه آچقان بر بالاننڭ قلم توتب یازو یازغانی یوقلق معلومدر. ایندی شوندای بالانڭ قولینه قلم بیروب، آلدینه کاغز قویب «مه یاز!» دیب حرف کورسەتە باشلاومز رەتسزلکدر. قولی جاتقماغان (ملکه لەنمگان)، بورن هیچ بر توزو سزق سزب کورمەگەن، ایکی حرف آراسندەغی مسافەنی چیکلەوگه کوزی قونقماغان یەش بالالرغه بیلگیلی بر سزغی بولماغان دفتەر اوزرینه یازا باشلاو البته قیون تویلادر. أمما حرفلرنڭ سزلوینه بیلگیلی بر یول کورسەتکەن مخصوص دفتەر بولسه یاڭیغنه یازو اویرەنورگه باشلاغان بالالرغه بیك کوب جیڭللکلر بیرەدر. معلمنڭ کورسەتکەن یازولرن بالالر موفقیتلی صورتده اورنینه کیلترەلر. بالالر یازونڭ جیڭللگن کوروب یازو اشینه اخلاص بلەن کرشەلر.

II

مکتبلرده یازو اشلری اوچون ایڭ کیرەکلی بولغان سزقلی دفتەرلرنی «وقت» ادارەسی «مشق دفتری» آتی ایله نشر ایتدی. اول دفتەرلر آرقاو وبوی سزقلرندن عبارتدر. معلملرگه توشندرو اوڭای بولسون اوچون اول

سزقلرنی بعض اصطلاحی آتلر بلەن آتیمز : آرقاو سزقلرندن بری «توبە» سزغی، آندن توبەن «بیل» سزغی، وبیلدن توبەن تار یولنڭ آستنداغی سزق «تابان» سزغی آتالور. توبە سزغی ایلە بیل سزغینڭ آراسی اورتا یول اعتبار ایتلور. همە حرفلر بیل سزغینڭ اوستینە سزلورلر. تاباندن توبەن یعنی تابان بلەن ایکنچی توبە آراسی کیگرەك بولوب «باز» آتالور.

بوی سزقلری یوغاریدن توبەن سزلغان بولب ۱۰ ، ۱۵ درجەلر آراسندە سولغە مائل بولور بولرنڭ بیل سزغن کیسب اوتکەن زاویەلری «اویا» آتالور. بوی سزقلری اراسنداغی تار آچقلق «تقرق» آتالور. توبەندە اورنەکلرنڭ تعلیماتندە: توبە، بیل، تابان، باز، اویا، تقرق سوزلری تکرار آوزغە آلناچغندن ایسدە نق ساقلارغە تیوشدر.

معلم و شاکردلرگە تاگداب (انتخاب قلب) آلو اوگای بولسون اوچون مشق دەفتەرلری نومرلر ایلە بیلگیلەندی. ۱ - نومرلی دەفتەر الفبا درسلری هم خط ثلث اویرەتو اوچوندر؛ ۲ - نومرلیسی الفبا صوگندە برنچی و ایکنچی یللردە حسن خط تعلیمی اوچون؛ ۳ نچی و ٤ نچی نومرلیلری ملکە یازولری اوچوندر.

III

«مشق دفتری» گە یازدرب اویرەتوچیلر توبەندەگی نەرسەلرگە دقت ایتارلر: ۱) بر قسم حرفلرنڭ شکلن کورسەتکەن سوك شول شکللر بلەن تمرین اوچون بر نیچە سوز یازلدی. لاکین اول سوزلر تمرینات اوچون بیاك آزدر. مذکور شکللر بلەن تابلا تورغان بوتەن سوزلرنی تابب یازدرو معلملرنڭ ایرکینە تاشلاندی. تمرین اوچون یازدرلا تورغان سوزلردە یوغاریدە کورامەگەن حرفلرنڭ شکلی بولماسقە تیوشدر، ۲) یالغز یالغز سوزلرنڭ حرفلری

اورنه‌کلده کورنگه‌نچه تغز یازدرلور. هر سوزنڭ آیاغینه تورتگی (نقطه) قویدرلور. ۳) ایکی سوزنڭ آراسی ایکی تقرق کیڭلگی آچق قالدرلور. موندن مقصود: ایکی سوزنڭ حرفلرن قوشمای یازوغه اویره‌تودر. ٤) تمرین وقتنده ایکی، اوچ، دورت سوزلی جمله‌لرده یازدرلور. بو وقتده ایکی‌سوزنڭ آراسی اوچ تقرق، ایکی جمله آراسی دورت تقرق آچق قالدرلور هر جمله تورتکی ایله آیرلور.

IV

مشق دفترلرن سزب بترگان سوڭ یازو اویره‌توچیلرگه مخصوص «یولباشچی» یازغان ایدك. شول رساله معتبر «شورا» مجموعه‌سینڭ ۵ نچی جلد، ۳، ٤، ۵، ٦ ۱۲، ۱۳، ۱٤، ۱٦، ۱۷. نچی عددلرنده تمام باساب چقدی. آنده باسلغان سوزلرنڭ بارنده تکرار اورنه‌کلر بلەن برگه قوشوب رساله شکلنده چغارو اوڭایسز بولدی. بو اورنه‌کلرنی قولینه آلغان معلم «شورا»نڭ مذکور عددلرنده‌گی سوزلرنی کوزدن کیچرو تیوشلی بولور.

حسن علی

۱۳ اوکتەبر ۱۹۱۲ یل. «اورنبورغ».

مشق اویره‌توچیلرگه یول باشچی

برنچی یل

برنچی یلده الفبا درسلری ایکی اوچ آیده تمام بولغان سوڭ بر یاقدن قرائت تورکیه‌گه باشـلاتلدیغی کبی ایکنچی یاقدن کتابت درسلری ایله شغللەندرلور. ایشته شو کتابت و حسن خط درسلری اوچون اوشبو اورنه‌کلر یازدرلور. بولرنڭ باری ۱۱ عدددر. الفبا درسلری یازدرغانده معلملر حرفلرنی اوشبو اورنه‌کده کورسه‌تلگان رسم بوینچه سزدروب اویره‌تورلر.

برنچی یلده بلدرله تورغان حسن خطنڭ حرفلری اویا اصولی ایله اون بر قسمغه بولنه‌در.

برنچی قسم: یوغاریدن توبه‌ن سزلا تورغان شکللردر (اورنه‌ك ۱). بولر توبه سزغی ایله بیلنڭ آراسینه تولترلوب سزلورلر. «~» علامتی اوکدن سولغه خط منحنی روشنده سزدرلور. «ا» نڭ یانینه «آ» توتاشاچق بولسه: ایکی نقطه چاماسـنداى، اویاغه کیلوب جیتمه‌سدن، سول یاقده‌غی اویاغه بارلوب، بیلنڭ آستی ایله سزلوب، ایکنچی اویاغه طوقتالور. «آ» نڭ یوغاریغی نقطه‌سی «ا» دن تفرق یارم سولده بولور.

ایکنچی قسم: ب، ی، پ، ن، ت، ثـ شکللریدر (اورنه‌ك ۲). بولر «بیل» سزغی اوستینه سزلورلر. بولرنڭ قائمه‌لری ایکی نقطه ارتفاعنده بولور؛ اوچلری ایکی تفرق آرقلی کوسلدرلور (تبعید ایتدرلور)، قوش نقطه‌لرنڭ

سول یاقدەغیسی بورن قویلور. (الفبا درسلرندە نقطەلر بولەك یازلادر ایدی؛ ایندی توتاشدرلوب بتشك قویدرلور).
بو حرفلرنك آیاغینە بوتەن حرف توتاشماسە یعنی بولر آخردە یاخود یالغز شكلدە بولسەلر اوچلری یوغاری بوگلور، او حالدە نقطەلری اورتاغە قویلور. نقطەلرنی كوركەم قلو اوچون، حرفلر كورسەتلمەسدن بورن، معلم بالالرنك قوللرن یاتقترر (ملكەلندرر) اوچون بالالرنك قوللرندەغی نەرسەگە اوزی ایكی نقطە قویوب بیرر، بالالر بر قدر تكرار یازارلر. قوش نقطەنك سولدەغیسی بورن قویلوینە دقت ایتمەلی. یازونك ماتورلغی نقطەلرنك قویلوندن كیلەدر.

اوچنچی قسم: تشلی حرفلردر (اورنەك ٣). بولر هم بیل اوستینە سزلورلر. بولر: س، ش، حرفلر یدر. اوك یاق چیتدەگی مركزلری، «ب» دەگی كبك، ایكی نقطە چاقلی قالقتلور؛ سوڭغی ایكەوی برر نقطە چاقلی. «ش» نك نقطەلری اورتادەغیسینك توراسینە قویلور.
شو ایكی شكل بلنگەن سوك ایكنچی قسمدەغی حرفلرنك اورتادەغی شكللرینی بلو اوڭای بولادر ایندی. اورتانك معناسی: ایكی یاغندە برر حرف توتاشقان، دیمكدر. موندە فقط شو آیرما باردر: «ـسـ» لردەگی سوڭغی ایكی مركز كبك «ب» شكلندەگی حرفلردە اورتاغە قسلدقلرندە برر نقطە چاماسیغنە قالقتلورلر. «س، ش» نك آیاغی هر وقت ایكی تقرق آرقلی سوزلور. بو اورندە خاطردە توتارغە تیوشلی بر قاعدە بار: ایكنچی قسم حرفلرندن اوچەوی قاتار كیلسە اورتادەغیسی ایكی نقطە ارتفاعندە قالقتلور: سـیبەر، تیبتر سوزلرندەگی ـیـ، ب شكللری كبك.
(اورنەككە باق!)

یوغاریدەغی حرفلر بری برندن یالغز نقطەلر ایلەگنە آیرلغانغە، کوب وقتدە اشتباهغە توشەرلاك صورتدە چوبالوب کیتەدر. نقطەلر اورنسز قویلسە معنا بوزلورلق صورتدە یاکُلشلر چغادر. مثلا «تنتتوب» کبك سوزلرنڭ نقطەلری چوبالسە «تنتنوب» صورتینە أورلوی ممکن‌در. ایندی بالالرنی خطالانودن قوتقارو اوچون شو حرفلرنڭ آراسن کیگرەك یارارغە آلشترمالیدر. بوشکللر ایکی تقرق آرقلی سوزلولری توراسندە معلملر فرض صورتدە دقت ایتولری لازمدر.

دورتنچی قسم: توبەندن یوغاری، بیلدن باشلاب توبەگە تابان سزلا تورغان شکللردر. بولر «ل، ا، ه» در. ایکەوی توبەگە چاقلی، صوڭغیسی بیلدن اوچ نقطە چامالی کوتەرلور. (اورنەك ۴.) «ه» نڭ قلاغی اوڭدن سولغە، یوغاریدن توبەن، بیل‌گە بر نقطە چامالی تیکزلمەی سزلوب کوزی بر نقطە سیارلق‌قنە بولور.

بشنچی قسم: ر، ز، و ـ حرفلریدر. بولر بیلدن توبەنگی تار یولنڭ اچینە سزلورلر. بیل‌نڭ اوستندە یارتی نقطەدای یردن سزلا باشلاب، توبەن توشلور. تابان آتالغان سزقغە باروب یتمەسدن، بوچمافنی آچیق تاشلاب، سول یاقدەغی اویانڭ پوچماغندن اوتوب تابان سزغی بوینچە ایکنچی اویاغە باروب توقتالور. «و» نڭ سزلوی بویلەدر: مطلوب بولغان بر اویانڭ پوچماغندن باشلاب، بیل بویلاب اوڭدن سولغە یارتی نقرق چامالی بر سزق سزلوب، سوڭرا سولدن اوڭغە، قیغاچ یوغاری چغلوب، اویا سزغی‌نڭ بیلدن ایکی نقطە چامالی یوغاری بولغان یرینە باروب ترەلور. شونڭ ایلە بر قسق پوچماق (زاویۀ حادە) تابلور. موندن سوڭ «ر» شکلی

سزلسه «و» حاصل بولوب، شونڭ ایله اش تمام بولادر. بولرنڭ اوڭ یاغندن کیلوب بر حرف توتاشسه آخر حرف بولوب تابلاچقلری بدیهیدر. (اورنەك ٥.)

آلتنچی قسم: کەکری حرفلردر. بولر ـ ک، گە، ڭ حرفلریدر. (اورنەك ٦) کیرەك بولغان بر اویانڭ بیلدن اوچ نقطەدای یوغاری بر توشینه قلمنڭ اوچون قویوب، اوڭ یاقدەغی اویانڭ پوچماغینه بیلنڭ اوستینه توشلوب، شونڭ ایله بر خط مائل حاصل بولور. سوڭرا ایکی تقریق چامالی بیلنڭ بوینچه سزلسه بر قسق پوچماق تابلور. بو سزق تورغان اویادن اوڭ یاقدەغی اویانڭ توبه پوچماغندن باشلاب، یوغاریدن توبەن سزلوب کیلوب قوشلسه بر کەکری سزق (خط منکسر) حاصل بولادر. کافنڭ باش شکلی شودر. اوستینه بر سزق سزلسه ـ گ، اوچ نقطه قویلسه ـ ڭ حرفلری تابلادر. بولرنڭ سوڭینه ـ ا ـ توتاشقانده آیاقلر برگنه تقرق سزلوب، باشلانغان یری یعنی خط منکسرنڭ سول یاقدەغی پوچماغی ـ ا ـ غه بتشوب تورور. بولرنڭ اورتاغه قسلغانلری اوچون آیروچه شکللر کورسەتو لزومسزدر. مثلا: تیگز سوزن یازغانده «تیر» نی قویغان سوڭ «گ» نی ایڭ باش یاق چیتده یازلغاندای قلوب کیلتروب قوشساڭ اش تمام بولادر.

جیدنچی قسم ـ دوغال حرفلردر: د، ذ حرفلری. بولر ایکی سیرموده حاصل بولورلر. بو یل: کیرەك بولغان بر اویانڭ بیلدن اوچ نقطه چامالی بولغان بر یرندن باشلاب سولدن اوڭغه، یوغاریدن توبەن، تقرق آرقلی بر قیغاچ سزق (خط مائل) سزلور. توبن دوغال قلوب، بیلنڭ آستقی یاغی ایله اوڭدن سولغه تقرق یارم سزلور. شو چاقلی

ایله بر دوغا سماقلی سزق بار بولدی. ایشته یالغز یازلا تورغان دال شودر موںڭ اوستینه بر نقطه قویلسه ذال حرفی بولادر. (اورنەك ٧.)

« ه » حرفی بولرغه ملحقاتدندر. بو ، دورت سیرمو ایله حاصل بولادر. ایکی سیرموی دال‌نقی‌چه‌در. سوڭرا توبه‌نگی قابرغادن آلوب یوغاریغی قابرغاغه تابان ، توبه‌ندن یوغاری بر قیغاچ سزق سزوب ، قایتادن پوچماقغه توشکانده « د » نڭ آوزنده کچکنه بر دائره حاصل بولدی ، شو « ه » در.

سیکزنچی قسم: توگەرك حرفلر ـ ه ، م حرفلریدر (اورنەك ٨). بولر بولای سزلور: کیرەك بولغان بر اویانڭ بیلدن ایکی نقطه‌دای یوغاری یرندن باشلاب ، تقرق اورتاسینه بیلگه توشـلوب ، سول یاقده‌غی پوچماقدن اورالوب ، یارتی مه‌ره (نصف دائره) سزلوب، باشـلانغان نقطه‌غه بارلوب قوشلسه « ه » حاصل بولادر. شو ایکی اوچنڭ قوشلغان یرندن آلوب ، سول یاقده‌غی اویانڭ پوچماغندن اوتوب، یعنی ایکی تقرق آرقلی بر سزق سزلسه « م » حاصل بولادر. میم‌نڭ اورتاده‌غی‌سی ایله آخرده‌غیسی اوچون بوته‌ن شکل کورسه‌تو لازم ایمه‌س. اورتاده بولغانده بیل سزغی میم‌نڭ اورتاسندن اوته‌ر. آخرده یاخود یالغز بولغانده برگنه تقرق آرقلی سوزلورده اویا سزغی بویلاب بازغه توشه‌ر (اورنه‌کـکه باق!). آخرده بولغانده بیل‌نڭ تمام آستنده سزلور.

توقزنچی قسم: آوزلی حرفلر : غ، ع حرفلریدر (اورنەك ٩). کیرەك بولغـان اویانڭ بیلدن ایکی نقطه چامالی یوغاری بر یرندن آلوب ، اوڭدن سولغه ، تقرق آرقلی ، قاشقااوخشاغان ، قالقو بر سزق سزلور. موںڭ باشلانغان

نقطه‌سی‌نڭ افقندن توقتاغان نقطه‌سی‌نڭ افقی توبه‌نره‌ك بولور . سوڭرا پوچماقنی آچق تاشلاب ، سولدن اوڭغه بیل بویلاب کیلوب ، یاڭیدن اوڭدن سولغه ایکی تقرق آرقلی سزاسه «ع» شکلی حاصل بولادر . برنچی یلده‌غی کیره‌گی شو قدردر . (ع ع ع) شکللری ایکنچی یلغه قالوب تورورلر . (أ گه‌ر بالالرنڭ اچنده سعدالدین، عبدالعلیم اسملیلری بولسه اوز اسملرن یازارغه اویره‌نورلر . اما اولرغه «ع» لر ، قاعده بوینچه اویره‌تلمه‌س بالالرنڭ کوچی برنچی یلده اوق اولرنی یوکلی آلمایدر .)

اوننچی قسم: چوقمار باشلی حرفلر . ف ، ق حرفلری. کیره‌ك بولغان اویانڭ بیلدن ایکی نقطه چامالی یوغاری بر یرندن باشلاب اوڭدن سولغه یارتی تقرق چامالی بر قسقا سزق سزلوب ، یوغاری تابا اوڭ یاقغه چغلوب اویاغه بارلوب توقتالور . سوڭرا توبه‌ن توشوب ، بیل اوستینه ایکی تقرق کیڭلگی سزلسه بر چوقمار باشی حاصل بولادر . شونڭ اوستینه بر نقطه قویلسه «ف»، ایکی نقطه قویلسه «ق» حرفلری تابلادر (اورندك ۱۰ .)

اون برنچی قسم: ج چ ح خ حرفلریدر . بولر بیل اوستینه سزلوب ، اوچ تقرقنی اشغال ایته‌در . کیره‌ك بولغان بر اویانڭ بیل په چماغندن باشلاب ، یوغاری تابا سولدن اوڭغه حرکت ایتوب ، بر تقرق آراسی، بر بوگل منحنی) سزق سزلور . مونڭ اوڭ یاقده‌غی اویاغه باروب توقتاغان یری بیلدن ایکی نقطه چامالی یوغاری بولور . سوڭرا تاغی بر تقرق آراسی اوڭغه یوروب ، اوچنچی اویانڭ بیل پوچماغینه بارلوب توقتالور ، سوڭرا بیل سزغی بویلاب، اوچ تقرق آرقلی ، اوڭدن سولغه بورلسه (حا) حرفی‌نڭ باش شکلی حاصل بولادر ، اوستینه بر نقطه قویلسه ـ خا .

آستینه بر قویلسه ـ جیم، اوچ قویلسه ـ چ حرفلرینڭ شکلی حاصل بولور . اوڭ یان پوچماقدەغی زاویەگه چقچت کبك یری بر نقطەدای قوشلغان بولور . (اورنەك ۱۱.)

بو اورنده کورلگان حرفلرنڭ شکللری سوزنڭ آیاغنده بولدقلرنده آخر ایدکاری بدیهیدر . فقط بولرنڭ ا، ه، ه، د، ر، ز، و شکللرندن باشقەلری شول روشچه قالدرلسەلر کوزگه چولاق بولوب کورنورلر . اویردنمەگەن کوزگه بر قدر غریبلك تابلور. شو کیلشزلکنی بیەرو ایچون زمانمزنڭ فکرلی ذاتلری «ـ» سماق بر قوبرق تابوب چغاردیلر . شو علامتلر هر حرفنڭ آیاغینه توتاشسه حرفکه آخرلك تورن بیرەدر. برنچی یل اوقوده حرفلرنڭ دورت ـ بیش تورلی شکللرن کورسەتوب بالالرنڭ باشلری ایلاندرلماس. آخرده کیلگان هر حرفنی شو «ـ» علامتی ایله اوچلاسه بولادر .

بو علامت حرفکه یالغاندە بر تقرق آرقلی سزلور . اول وقتده مونڭ یالغانغان شکلینڭ آیاغی برگنه تقرق سزلور. ایکنچی تورلی أیتکانده : آخردەغی حرفنڭ آیاغی ایکی تقرق آرقلی سزلورده قویرغی یوغاری تابا قایرلور . شونڭ ایله آیاغینه «ـ» علامتی یالغانغان بولوب تابلور . (اورنەك اوچده باق !)

ایکنچی یل

برنچی قسم: ایته‌کلی شکللردر : د، ك شکللری.

بر پوچماقدن باشلاب اویا بویلاب اوچ نقطه‌دای یوغاری چغلور. سوکرا بیلدن بر نقطه چامالی یردن باشلاب اوکدن سولغه بیل اوستینه تقرق یارم ایته‌ك سزلور. شونك ایله دال‌نك آخرداغی شکلی تابلادر. بر نقطه قویلسه ذال بولور.

پوچماقدن چقغان سزق اویا بویلاب توبه‌گه چاقلی تارتلوب، اوچ تقرق آرقلی ایته‌ك سوزلوب اورتاسینه اوچ قابرغالی کچکنه برخط منحنی قویلسه کاف‌نك آخرده‌غی شکلی تابلادر. اوستینه اوچ نقطه قویلسه ـ ڭ شکلی بولادر. (اورنه‌ك ۱۲.)

بولرده تك سزق ایله ایته‌کنك آیرلغان توشنده بیل اوستنده بر نقطه سیارلق آچق قولتق قالدرلسه بولرغه آیروچه کورکه‌ملك بیره‌در. (اورنه‌ك‌گه باق.) کاف‌نك آخرده‌غی قوشلمای یازلا تورغان شکلن سزغانده توبه‌دن باشلاب، توبه‌ن سزلوب، پوچماقنی آچق تاشلاب ایته‌ك قویلسه ـ بولادر.

ایکنچی قسم: آخرغی ـ م، یالغزی بر قسم بولادر. برنچی یلده اویره‌تلگانچه اوّل کوزی قویلوب، اوکدن

سولغه تقرق آرقلی بیل‌نلڭ پوچماغینه کیلوب تار یول آرقلی اویا بویلاب بازغه توشلور . (اورنه‌ك ۱۲.) آیاقغه قوشلغانده‌غیسی ایسه بیل‌نلڭ اوستینه (یوغاری ایمه‌ز) یازلور . د دن سوك یازلغانده بیلدن اوچ نقطه‌دای یوغاری یازلدیغینه دقت ایتمه‌لیدر .

اوچنچی قسم : ن، ن، س، ل، ل، ق، ق شکللری‌در . (اورنه‌ك ۱۳) بولر تار یول اچینه تقرقده تولترلوب یازلور . بولرنلڭ قویرق یاقلرن یوغاری تابان قایقی (مدور) قلو خصوصنده آیروچه دقت اولنمالیدر .

~~~

اخطار : یوغاریده اوچ قسم‌گه بولنوب کورسه‌تلگه‌ن شکللرنی بز آوراقدن قاچوب ایکنچی یلغه قالدردق . معلم مکتب‌نلڭ جاینه وشاکردلرنلڭ حالینه قاراب اولرنی برنچی یلده کورسه‌تسه‌ده زیانلی بولماسه کیره‌ك .

~~~

دورتنچی قسم : ف ، ة ، شکللریدر . (اورنه‌ك ۱۵) بیل اوستنده بر تقرق آرقلی بر سزق سزلوب ، پوچماقدن اویا بویلاب اوچ نقطه مقداری یوغاری چغلور . مونلڭ ایله بر آچق پوچماق بار بولدی . سوڭره سولدن اوڭغه یوغاریدن توبه‌ن ایکی نقطه مقداری بر قیغاچ سزق سزغان صوك ، اوڭدن سولغه سزوب بیل ایله اویا پوچماغندن اوتوب بر تقرق آرقلی سوزلسه اش تمام بولور . اوستینه بر نقطه قویلسه فا ، ایکی نقطه قویلسه - قاف حرفلرینلڭ اورتاده یازلا تورغان شکللری حاصل بولادر .

بشنچی قسم: ی شکلی. (اورنەك ۱٦.) بیل سزغندن ایکی نقطه چامالی یوغاری بر یردن سزوب اوڭدن سولغه، چیرك مەره (ربع دائره) روشنده بر سزق سزوب سول یاقدەغی اویانڭ پوچماغینه قوشلور. سوڭرا تار یول اچینه سولدن اوڭغه بر قیغاچ سزق سزوب بیلدن توبەن بر نقطه چامالی یرگه اوڭ یاقدەغی اویاغه بارلور. سوڭرا اوڭدن سولغه اوچ تقرق یارم آرقلی، چانا تابانندای بر سزق سزلسه آخرده قوشلمای یازلا تورغان ـی حاصل بولادر. آخرده قوشلوب یازلغاننیقی ـ ل یاق اویادەغی ایکسەسی دوغالی بولمای سـویرو (بتشك) بولوب تورور. (اورنەککه باق.)

ل، ن، ق، ی شـکللری، بالالرنڭ قوللرن یاتقرو اوچون، تار یولنڭ اوچینه یازدرلوب اویرەتلور، اما توزو قلوب یازا بلدکاری سوڭنده بولر بیلنڭ اوستینه یازلورلر. شوڭا دقت ایتمەلی. بو حالده ایکی‌گنه تقرق آراسن اشغال ایتەلر. (*)

آلتنچی قسم: ح شکلی‌در (اورنەك ۱۷). بیلدن اوچ نقطەدای یوغاری بر یردن باشلاب، اوڭدن سولغه بر تقرق آرقلی قیغاچ سزق سزلور. موننڭ سول اویاغه کیلوب توقتاغان یری بیلدن ایکی نقطه یوغاری بولور. سوڭرا تاغی بر قیغاچ سزق سزوب اوڭ یاقدەغی پوچماققه قوقتالور. موندن سوڭ بیل سزغی‌نڭ آستقی یاغی بلەن ایکی تقرق آرقلی بر سزق سزلسه ـ حا ـ نڭ اورتاده یازلا تورغان شکلی حاصل بولادر. موننڭ قوشلغان یرلری بر نقطەدای بتشك بولوب تورورلر.

(*) ی نڭ آخرده قوشلمای یازلا تورغانی ایکی تقرق یارم اشغال ایتەدر.

ح ، ح ، ع شکللرنده‌گی توبه‌ن توشه تورغان دوغا ایکی تقرق آراسن اشغال ایتوب، قویروغی تابان سزغندن دورت نقطه‌دای توبه‌ن بولور. (اورنه‌کـکه باق .)

جیدنچی قسم: ء شکلی‌در . (اورنه‌ك ۱۸) بیل اوستنده‌گی بر پوچماقدن باشـلاب ، توبه‌ندن یوغاری ، اوڭدن سولغه سزوب، بیلدن ایکی نقطه یوغاری بر یرگه بارلوب توقتالور. سوڭرا سولدن اوڭغه بر تقرق آرقلی دوڭ (بوکری) سزق سزوب، توبه‌ن سول یاقده‌غی پوچماققه تابان تاغن بر قیغاچ سزق سزلسه عین حرفی‌نڭ اورتا شکلی، اوستنه بر نقطه قویلسه غین حاصل بولادر . ع شکلی‌نڭ دوغاسی بیلدن ایکی نقطه یوغاریدن باشـلانغان سببندن تابان آستنده‌غی قسمی ایکی نقطه‌غنه توبه‌ن بولور.

سیکزنچی قسم: ط ، ظ ، ص ، ض ، شکللریدر . (اورنه‌ك ۱۹.) بر پوچماقدن یوغاری تابان چغلوب، سولدن اوڭغه، بوکری سزق سزلوب. اوڭ یاقده‌غی اویاغه، بیلدن بر نقطه‌دای یوغاری بولغان بر یرگه بارلور . سوڭرا پوچماقدن بورلوب، بیل بویلاب سول یاقده‌غی پوچماقدن اوتنکره‌ب توقتالور . ط ، ظ شکللری بولغانده اویا سزغی بویلاب یوغاریدن وبه‌نگه بر تك سزق سزلور . ص ، شکللری بولغانده پوچماقدن اوتنکره‌ب بر مرکز قویلور . ص ، ض شکللرنده اول مرکز بیل اوستنه قویلوب، قویرقلری ـ س ده‌گیچه تار یولغه سزلور. (اورنه‌ککه باق !)

توقزنچی قسم: ه شکلی . (اورنه‌ك ۲۰) . کیره‌ك بولغان بر پوچماقدن ، اویا بویلاب ، بیلدن ایکی نقطه

مقداری توبەن توشلور. سوڭرا سولغه بورلوب، تقرق‌نڭ دەل اورتاسی بلەن یوغاری چغلوب، بیلدن ایکی نقطه مقداری یوغاری اویاغه باروب توقتاغان سوڭ، تاغن اوکُدن سولغه سزوب پوچماقدن اوتلسه ـ شـونڭ ایله هانڭ اورتاده یازلا تورغان شکلی حاصل بولادر. بو، اوز تلمزده‌گی سوزلرده بولماغان اوچون سوڭغه قالدردق. یالغز عربی اسملرده باردر.

١-نجی اورنه‌ك

ا أ آ لـ . الـ . الـ . ألـ . آلـ . آا .

لا . لا . لا . آلا . ألـ . آلا . آ آلا .

ألـ آلـ لـ . آلـ . لـ . آلا . ا آلا .

«۲- نچی اورنه‌ك»

‥ ‥ ٮ ٮ ٮ ٮ ٮ ٮ ـتـ ـبـ ـيـ ـنـ ـتـ .

ثـ پـ ب پ ت ث ي ب ب ت .

آب . آت . ات . أب . ات . أيـ . آيـ .

لاپ . آلاپ . آلات . آلات . آلات .

۳-نجی اورنه‌ك

يـ بـ يـ ثـ نـ شـ سـ شـ سـ ب .

ست . شپ . لپ . سيب . تيشب

ايشب . الب . أتب . تيبشب

الشب . آلشب . سيبب .

«٤-يچي اورنەك»

ـا ـلـ ـلـ ـتا ـە ـە ـلا ـلا . سلا . لە .

بلب . تلب . بالا . سالا . تلەب .

تابا . تەبە . تيبە . سيبە . بلسە .

السە . تلسە . بالتا . سلتەب .

«٥- پنجی اورنەك»

ا. بر. ز. ، ه و سز. بر. بز. بو.

شو. بار. ساور. سلار. سزلار.

سولار. آوب. آوز. تلەو. تلەر. تەو.

سزب. آشرب. ثواب. تولترب.

«٦-نچی اورنه‌ك»

⁝ ا ـا گـ ك گ ڭ. ڭا. كه. تك.

كر. كوز. تيگز. سيگز. توگلو.

تگه‌ر. كيلر. كيلسه. بلسه‌ڭز.

بارساڭز. تگلسه. ساڭراو. تڭنا.

«٧- نچی اورنه‌ك»

ت . د . ذ . ه . ه‍ . دا . دو . ها . هو .

در . دیر . دیسه . یازدگز . باردگز .

بیردگز . كوردگز . دولت . داو .

دولتیار . دورت . دیگز . دوست .

؛ ا ه ه ـمـ ـمـ ـم م ممم.

ما. مایا. ته‌م. تیمر. سیمز.

بلم. تلم. تیمم. مكتب. مثا.

ده‌و. تزه. كوزه. بوده‌نه. بوره‌نه.

«۹ - نچی اوریه‌ك»

ع غ. آغام. ساغز. اوغمز. توغم.

علم. علیم. غیبت. غیرت.

باغگز. سوغگز. ارغت. سوغم.

آزغرما. کاغز.

«۱۰-نچی اورنه‌ك»

ق ف و . قا . قو . قولم . قولمز .

قمز . قارغا . قلم . اوفا . فیلته .

تاقتا . قارا تاقتا . قامش قلم .

تیمر قلم . قاز قلم . قورغاش .

تـ حـ حـ جـ چـ خـ جا چا خا جلا

اچم. اچه‌ر. چیره‌م. چیبه‌ر.

چاقرم. خبر. خیر. آخرت. فاخره.

ـحـ آقچا. باقچا. کیچه. هیچکه.

لبك لك تد مد سد للك مك

جيلك . چيلك . اللك . كيمك . تلك .

ايته‌ك . ايله‌ك . بلم . بلك .

كولك . كومه‌ك . ايمه‌ك . كولمه‌ك .

ـ ـن ن ـس ـل ل ـە ـق ق قـق

قاين. قايق. تل. دەل. مەل.

قايش. قامش. جيمش. اش.

باش بيرگەنگە - آش بير.

ساباق. تل قزل- هنه‌ر زور

کیبتدب. آلدق کتاب. اوقودق

مکتبکه بوکون. آلدم دفته‌ر

اوچون. باش- مال. کیلدم ایرته

۱۵- نچی اورنه‌ك

ـ ی ا ع ه ـف ـق ـف ف ففف قـقـق .

آلقا. شالقان. آشقما. کیلف

زورقالادر. آشققان - آزابقه‌قالر.

آچقا - قازان آسترما؛ توققا - پلاو.

«١٦- نجی اورنه‌ك»

: ءءی ی. تازی. سارای.

ی ی لی کی گی نی تی شی جی.

آی. بای. چای. بال بلله‌ن

تاتلی. آتا آنانی حرمتله!

ﭼ ـﭽـ ﭼﺎ پچاق. پچه‌ن. كيچه. بيچه.

چ ج ح ع قلچ. كيچ. هيچ. ميچ. غچ.

اوتمه‌س پچاق - قول كيسه‌ر. ايو-

لگه‌ن باشنى - قلچ كيسمه‌س.

«۱۸- نچی اورنه ک»

ـ ـ ـ ـ ـ ـ ـ ـ ـ ع ع. تغز. تغن. چغن.

قیغاچ. آلغاچ. آشغ. جعفر. یالغا.

سمیع الله. شفیع الله. الله تعا-

لی. اوزی جغلغان- جلاماس.

طص ض صـ ظ ط صـ

طلب . مطلب . صدقه . صادق .

مصباح . فرض . خط . حافظ .

فیض الرحمن . مصطفی . اصلاح .

بهـ بهـ بهـ ههه . بها . بهم .

منهاج . چهارشنبه . شهاب الدين

اجتهاد . زينهار . اجتهادلى بالا

مهربانلى آنا . اوقوغه جهد قل .

T2160

حقی ٤٠ تین.